

150 jaar

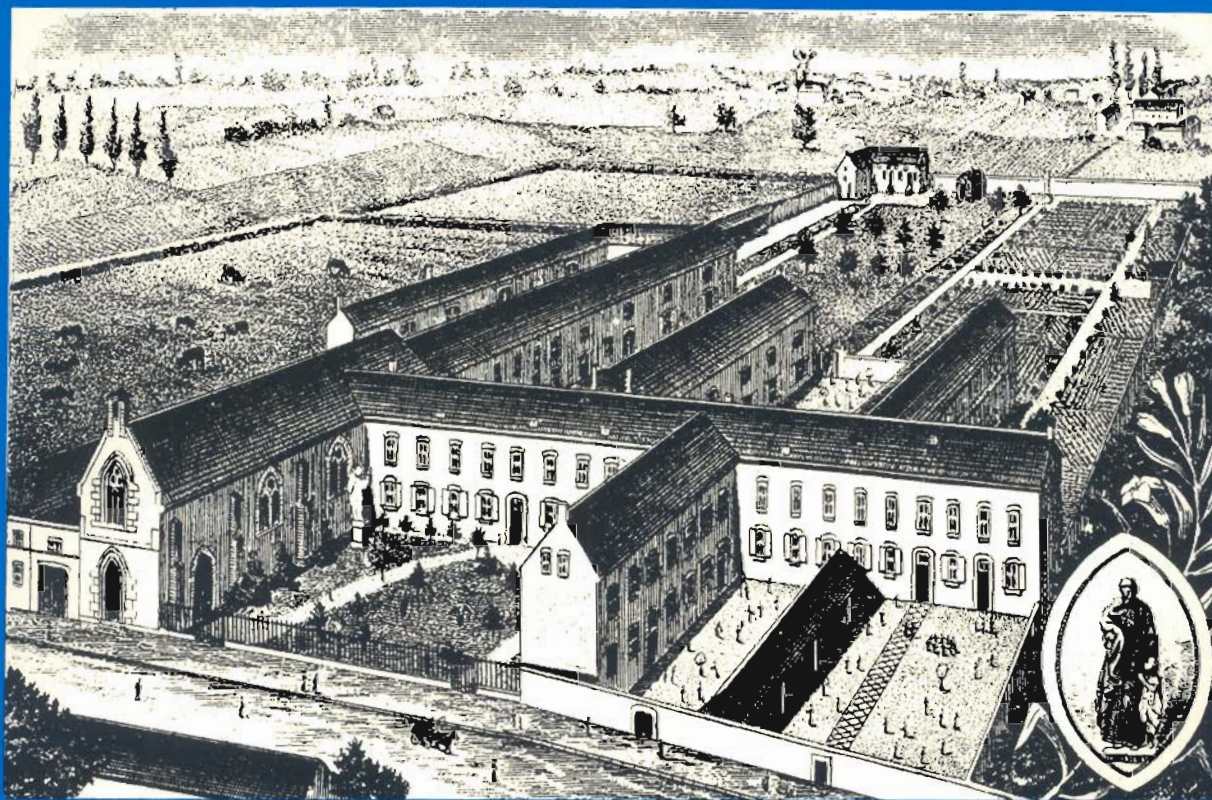
Margareta-Maria-Instituut

Kortemark

1824-1838-1988

Bernard DENECKERE

*In opdracht uitgegeven door
Drukkerij-Uitgeverij GROENINGHE NV
Kortrijk.*

D/1988/222/2

© Margareta-Maria Instituut Kortemark

150 jaar

Margareta-Maria-Instituut

Kortemark

1824-1838-1988

Bernard DENECKERE

Inhoud

Voorwoord	7
Ten geleide	11
Inleiding De Patroonheiligen	13
De beschermheilige van onze school : de Heilige Margareta-Maria	15
De patroonheilige van de kloostergemeenschap : de Heilige Vincentius a Paulo	17
I. De Voorgeschiedenis (1824-1850)	21
1. Kortemark bij het ontstaan van onze school	23
2. Het prille begin van onze school	27
3. Het onderwijs in de beginjaren en de oprichting van het pensionaat	37
4. Een nieuwe taak	41
II. De tweede helft van de negentiende eeuw	43
1. Onze school en de crisis van 1848	45
2. De wet op de liefdadige instellingen	49
3. De bloei van onze school	51
4. De wet op het lager onderwijs (1 juli 1879)	53
5. Moeder Stanislas (1879-1900)	57
6. De directeurs van het klooster in de negentiende eeuw	61
7. Het onthuilende landbouwonderwijs	63
III. De periode van de twee wereldoorlogen	71
1. Moeder Marie-Henriette	73
2. Tijdens de Eerste Wereldoorlog	77
3. De stroomversnelling	83
4. Moeder Dominique (1922-1928)	91
5. De broeikas	95
6. Pedagogisch réveil	109
7. Het Eeuwfeest	113
8. De bestuurders	121
9. De tweede wereldoorlog	125

IV. De periode na de oorlog	133
1. De richtingen	135
A. Onze school vóór het V.S.O.	135
B. Het V.S.O. een stimulans voor de onderwijs-vernieuwing	142
C. Onze school, pionier van het V.S.O.	145
D. Met de V.S.O.-vlag ten top	147
2. De leerlingen	153
3. De leerkrachten	167
4. De directie	175
1. Zuster Pulcherie (1924-1952) Zuster Madeleine (1941-1956)	175
2. Zuster Alberta (1956-1979)	177
3. Zuster Dominique (1964-) de Heer John Aspeslagh (1979-)	178
5. De gebouwen	181
6. De algemene oversten (1950-1988)	187
Lijst van gebruikte afkortingen	197
Bibliografie	199
Personeelsleden 1988-1989	201
Lijst der sponsors	205
Lijst van de intekenaars	209
Register van persoonsnamen	217

Voorwoord

In 1838, veertien jaar na haar stichting door Pastoor Mulle, opende de Congregatie van de Zusters van de H. Vincentius een "pensionaat" te Kortemark. De grondwet van het pas onafhankelijke België was immers zeer vooruitstrevend voor die tijd en waarborgde vrijheid van vereniging en van onderwijs. Dit verklaart het ontstaan in die periode van talrijke nieuwe congregaties die zich voornamelijk voor het onderwijs verdienstelijk maakten.

Dynamische oversten en geestelijke bestuurders loodsten het "Institut Saint-Vincent de Paul" door de bewogen negentiende eeuw. De religieuzen werden in die pioniersjaren geconfronteerd met onzekerheid, armoede, hongersnood en epidemieën. De hevige schoolstrijd van de jaren 1879-84 dreigde zelfs een definitief punt te zetten achter hun onderwijsapostolaat. Doch het tij keerde. Vijf jaar later plaatsten de Zusters hun onderwijs onder de bescherming van de H. Margareta-Maria Alacoque (1889).

Naast de grote bezorgdheid van de Congregatie om degelijk en christelijk geïnspireerd onderwijs te verschaffen aan de kansarmen, zien we, gedurende de voorbije 150 jaar, een andere constante naar voren treden : namelijk, een als het ware aangeboren zin en een bodemloze energie om het onderwijsaanbod in het Margareta-Maria-Instituut voortdurend aan te passen aan nieuwe noden en behoeften. De maatschappelijke en economische ontwikkeling van Vlaanderen kwam in een stroomversnelling terecht zodat de samenleving grondig en ingrijpend veranderde. In een periode waarin de plattelandsbevolking en de landbouw nog toonaangevend waren, bouwde de Congregatie een pensionaat uit te Kortemark met het doel een stevige algemene vorming te verschaffen aan de meisjes die tot dusver praktisch geen kans hadden op voortgezet onderwijs. Reeds vóór de eeuwwisseling, werd aan diversifiëren gedacht. Men begon met een technische landbouwhuishoudschool omdat de toen nog grotendeels agrarische Vlaamse economie nood had aan geschoolde landbouwersgezinnen die de produktiviteit van de hoeve konden opdrijven.

Na de tweede wereldoorlog, werd de waaier nog verbreed naar het beroepsonderwijs toe. De landbouwsector nam in belang af en meer en meer werden de studiemogelijkheden te Kortemark toegespitst op de verzorgende en de dienstenverlenende sectoren : Sociaal-technische, Gezins- en sanitaire hulp, Bijzondere jeugdzorg, Kleding, Groepskoken, ... Ook het humaniora-onderwijs bleef de volle steun en het vertrouwen van de Congregatie genieten. De basis ervan werd nog verstevigd door de invoering van het VSO in 1972 en van het gemengd onderwijs in 1983. Anno 1988 is het Margareta-Maria-Instituut aldus uitgegroeid tot een middelgrote secundaire school van meer dan zeshonderd leerlingen, met een breed onderwijsaanbod, waar traditie en voortdurende aanpassing aan gewijzigde omstandigheden nog steeds behoren tot de realiteit van elke dag.

Alhoewel in het instituut alle kinderen aan hun trekken komen, gaat vandaag nog steeds grote aandacht naar de kansarme leerlingen. Bij de stichting van de Congregatie waren dat kinderen die te kampen hadden met materiële tekorten. Vandaag zijn dat vooral leerlingen met studieproblemen,

1. Luchtfoto van de school (1986)
luchtfotografie Henderyckx.

schoolmoetheid of jongeren uit ontwrichte gezinnen. Meer nog dan de andere leerlingen, verdienen zij onze aandacht en onze genegenheid.

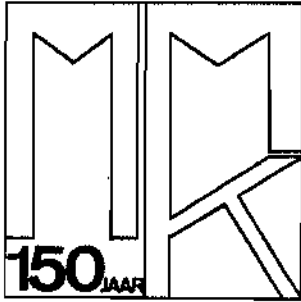
Om dit werk verder te zetten, heeft de Congregatie in toenemende mate beroep gedaan op leken. Een vermindering in effectieven en het steeds verder uitbreiden van het onderwijsaanbod van de Congregatie maakten deze gang van zaken onvermijdelijk. Meer en meer worden zuivere onderwijsaangelegenheden dan ook aan leken overgelaten. Vanuit de Inrichtende Macht blijven de zusters echter het hele schoolgebeuren evangelisch inspireren en bezielen. Hun blijvende zorg en bekommernis voor behoud, aanpassing en zelfs uitbreiding van het gebouwenpatrimonium en het onderwijsaanbod is een riem onder het hart van lekendirecties en personeel en een blijk van vertrouwen en waardering voor het werk van de huidige opvoeders.

Het past dan ook, ter gelegenheid van dit plechtig jubeljaar, op de eerste plaats de Congregatie van de Zusters van de H. Vincentius van harte geluk te wensen en te danken voor hetgeen ze te Kortemark sedert 1824 heeft verwezenlijkt. Steeds zullen we met eerbied en dankbaarheid terugdenken aan de vroegere en huidige oversten, aan de gewezen zusters directrices en "meesteressen". Zij hebben van het Margareta-Maria-Instituut een bloeiende school gemaakt.

Een woord van dank en appreciatie ook voor de dagelijkse inzet en het werk van de vele leken die nu in klas en elders op school het opvoedingswerk verderzetten en blijven behartigen vanuit een christelijke inspiratie.

Tot slot wens ik mijn waardering uit te drukken voor de talrijke personeelsleden die, vanuit speciaal opgerichte werkgroepen, de verschillende aspecten van 150-jaar Margareta-Maria-Instituut verzorgen en deze viering hebben mogelijk gemaakt. Hier denk ik heel in het bijzonder aan onze historicus de Heer Bernard Deneckere die dit gedenkboek vanaf 1979 heeft voorbereid en er, samen met nog vele anderen, een verzorgde en wetenschappelijk verantwoorde vorm heeft weten aan te geven. Moge het voor de lezers en de ontelbare vrienden van het instituut een "bezit voor altijd" worden en een blijvende herinnering aan dit jubeljaar.

*J. Aspeslagh
directeur*

2. *Kenteken gemaakt ter ere van het jubelfeest 1988.
Ontwerp van Chris Lagrou, lerares plastische opvoeding.*

Ten geleide

Honderdvijftig jaar *Margareta-Maria-Instituut*. Een feest dat met de nodige luister moet gevierd worden. Dit gedenkboek wil dan ook hulde brengen aan de talloze leerlingen die in de school gevormd werden, aan de zusters en leerkrachten die met een niet aflatende hardnekkigheid het instituut uitbouwden tot een onderwijsmonument in Kortemark en omstreken en aan de vele ouders die aan dit proces direct of indirect meewerkten.

Wanneer we deze honderdvijftig jaar overschouwen, constateren we dat het instituut een rijk en boeiend verleden gekend heeft. De oprichting van het *Margareta-Maria-Instituut* moet geprojecteerd worden tegen de toenmalige nationale en lokale maatschappelijke achtergrond. Een situatieschets van de onderwijstoestand uit 1838 en een rondleiding door het negentiende-eeuwse Kortemark zullen dit duidelijk maken.

De eerste zusters waren echte pioniers. Ze voerden een constant gevecht om het hoofd boven water te houden. Hun geloof en koppigheid dwingen bewondering af. Ze hebben de basis gelegd van wat het instituut geworden is. Geen terugblik werpen op deze strijd zou onvergeeflijk zijn.

Het *Margareta-Maria-Instituut* was op de eerste plaats een onderwijsinstelling. Een toelichting bij hoe het er op onderwijsvlak aan toe ging, is dus zeker op zijn plaats. Binnen een katholieke school kwam de opvoeding in de christelijke waarden ruim aan bod. Een blik op het religieuze leven toen en nu, toont dit ten overvloede aan. Leerlingen moesten immers de nodige waarden meekrijgen om een houvast te hebben bij het verder bewandelen van het levenspad.

Het lag geenszins in onze bedoeling om eens "de" geschiedenis van het *Margareta-Maria-Instituut* te schrijven. Dit is trouwens onmogelijk. Speurend naar oude documenten van de school en het klooster zijn we tot de conclusie gekomen dat de tand des tijds erg geknaagd heeft aan het archiefbestand. We kunnen stellen dat quasi alle bronnen van vóór 1918 verdwenen zijn. Voor een deel hebben we dit kunnen opvangen met getuigenissen van oud-leerlingen en (oud-)leraars. Toch zijn we ervan overtuigd dat dit gedenkboek een vrij goed beeld schetst van honderdvijftig jaar schoolleven. Het is een stukje "petite histoire" dat heel zeker een plaatsje verdient in de grote geschiedenis.

Het samenstellen van dit gedenkboek is niet van een leien dak verlopen. Zonder de medewerking van velen was dit onmogelijk geweest. We zijn al deze mensen hier zeer dankbaar voor.

Op de eerste plaats een woord van dank aan ons directie-team, Zuster Dominique en de heer J. Aspeslagh, en aan de algemeen overste, Zuster Alice. Het vertrouwen dat zij ons schonken, hun aanmoediging en goede raad zijn erg belangrijk geweest.

Een bijzonder woord van dank past voor Zuster Alberta, die als leerlinge, lesgeefster en directrice, voor ons een onmisbare gids betekende in het verleden van de school.

Ook onze collega's willen we in het dankwoord betrekken. Hun interesse en hulp waren een hele steun. Enkelen willen we speciaal vermelden. Hilde Demoen en Jo Willaert voor het uittikken van de teksten, Chris Lagrou voor het tekenen van de plattegronden, Marnick Depuydt, Dirk Mouton, Lieve Vandenberghe en Johan Van Poucke voor het taalkundig en inhoudelijk advies. Ook de raadgevingen van de heer burgemeester Daniël Lambrecht waren belangrijk bij de uitwerking van dit boek.

*Bernard Deneckere
auteur*

Inleiding. De Patroonheiligen.

De beschermheilige van onze school : De Heilige Margareta-Maria¹.

Op 17 oktober 1889 werd de kostschool van de zusters van de Heilige Vincentius a Paulo te Kortemark toegewijd aan de gelukzalige Margareta-Maria Alacoque. Vandaag is zij de patroonheilige van zowel de lagere als de secundaire afdeling.

Margareta-Maria zag het levenslicht op 22 juli 1647 te Lauthecour in het Bourgondische bisdom Autun. Zij was het vijfde kind in een rij van zeven. Haar vader, notaris en rechter Claude Alacoque, stierf toen zij acht was. Zij werd door haar oom op kostschool geplaatst bij de Clarissen. Een pijnlijke ziekte - een soort verlamming waarvoor de dokters geen raad wisten - hield haar bijna vier jaar thuis.

Op 24-jarige leeftijd werd zij novice bij de Visitandinnen te Paray-le-Monial. Haar geloften legde zij af op 6 november 1672. Voordien reeds en meermalen tijdens haar korte kloosterleven verschenen Jezus, Maria en andere heiligen aan Margareta-Maria. Onze-Lieve-Heer vroeg haar op 27 juni 1673 de eerste vrijdag van elke maand te vieren met een Heilige Communie en het Heilig Uur.

Zij tekende alle verschijningen op in brieven die ze vanaf 1675 schreef. Het meest ophefmakende visioen is wel dat van 16 juni 1675: voor het altaar neergeknield, zag ze Jezus die haar Zijn hart toonde. Het was een schitterend hart met een bloedende wonde, omringd door een doornenkroon waarboven een stralend kruis stond. Jezus vroeg de verering van het Heilig Hart nieuw leven in te blazen door er een feestdag van te maken. Dit hart had de mensen immers zo bemind doch het ontving maar weinig wederliefde. Dit was nu juist het nieuwe dat Margareta-Maria bracht binnen de verering van het Heilig Hart, een devotie die binnen de Kerk reeds vanaf de dertiende eeuw bestond. Zij schonk deze verering een meer gevoelsgeladen gezicht: één van verzoening, één van wederliefde voor Jezus.

3. Margareta-Maria, brandglasraam uit de oude kapel, nu aangebracht nabij de leraarskamer.

¹ M. BUCHBERGER, *Lexicon*, dl. I, p. 264; M. FRUMENTIUS, *Levens in legenden van Gods Lieve Heiligen*, dl. II, p. 375; J. HUYBEN, *Met de Heiligen het Jaar rond*, dl. II, pp. 336-339; W. MÜLLER, *Handbuch der Kirchengeschichte*, dl. V, pp. 97 en 467; P. PENNING-DE VRIJES, *de Heiligen*, p. 261; L.J. ROGIER, *Geschiedenis van de Kerk*, dl. VI, pp. 131-132; A.T. van BIERVLIET, art. *Heilige Margareta-Maria-Alacoque*, in *Kerk en Leven*, 14 okt. 1982, p. 15.

Al deze openbaringen werden dikwijls door heel pijnlijke beproevingen gevolgd : zij leed vooral onder de miskennis haar aangedaan door sommige van haar medezusters. Daarenboven werd ze voortdurend gekweld door de onzekerheid of zij niet het slachtoffer was van haar eigen fantasie. In deze moeilijke periode vond Margareta-Maria steun bij haar uitnemende leidsman, de zalige Jezuïet Pater de la Colombière (1641-1682). Hij schonk haar niet alleen het vertrouwen terug, maar hij moedigde haar ook aan de door Onze-Lieve-Heer opgelegde taak uit te voeren. Tekenend voor dit weergevonden zelfvertrouwen was haar verzoek aan de koning - de zonnekoning Lodewijk XIV - zijn rijk toe te wijden aan het Heilig Hart ... Pas in 1684, toen in de kloosterrefter het werk "Geestelijke Afzondering" van Pater de la Colombière werd voorgelezen, vernamen haar medezusters de eerste gegevens over de openbaring van 1675.

In 1685 werd Margareta-Maria aangesteld tot novicemeesteres. De jonge zusters liet zij een afbeelding van het Heilig Hart vereren. Dit werd haar kwalijk genomen en beschouwd als strijdig met de strenge regel van de Visitandinnen die elke nieuwe vorm van devotie volstrekt verbod. Een jaar later was de kloostergemeenschap geheel bijgedraaid, zodat reeds in 1686 het eerste feest van het Heilig Hart binnen de kloostermuren werd gevierd. Door toedoen van enkele invloedrijke oversten verspreidde de devotie zich weldra buiten de Visitatiekloosters. Zij overleed al op 17 oktober 1690. Meteen verdween één van de grootste mystici uit de zeventiende eeuw. In 1765 was zij al over de gehele katholieke wereld bekend en waren er reeds meer dan duizend broederschappen van het Heilig Hart, niettegenstaande felle tegenkantingen van de Jezuïeten en het feit dat al haar brieven waren vernietigd. Pas in 1856, onder paus Pius IX, kreeg het Heilig Hartfeest de plaats waar het recht op had. Margareta-Maria werd zalig verklaard op 24 maart 1864 en de heiligverklaring volgde op 13 mei 1920 onder het pontificaat van Benedictus XV. Haar feest wordt gevierd op 16 oktober. In 1956, in zijn brief "Haurietis Aquas", omschreef paus Pius XII duidelijk haar betekenis voor de verering van het Heilig Hart.

De patroonheilige van de kloostergemeenschap : de Heilige Vincentius a Paulo².

Vincent Depaul werd geboren op 24 april 1581 te Pouy, in het zuidwesten van Frankrijk. Hij was het derde van zes kinderen in een arm landbouwersgezin. Op de lagere school was Vincent een primus. Vader Depaul zag hem als een toekomstige priester -kostwinner voor het gezin en stuurde hem naar het college. Om zijn studies te bekostigen was Vincent privé-leraar en later pensionhouder voor rijke kinderen. Toen hij negentien jaar oud was, werd hij tot priester gewijd. Hij studeerde verder te Parijs. Op een zeereis van Marseille naar Narbonne viel hij in handen van Barbarijse zeerovers en werd in Tunis als slaaf verkocht. Zijn derde meester werd door Vincent bekeerd en samen ontvluchtten ze Noord-Afrika. Vincent werd licentiaat in het kerkelijk recht.

In 1612 werd monsieur Vincent pastoor te Clichy, een dorpje van 600 inwoners nabij Parijs. Een jaar later kwam hij als huisleraar in dienst bij de opperbevelhebber van de vloot en admiraal van de koninklijke galeien, graaf de Gondi, om diens zoon te onderwijzen. Zo werd hij eveneens geestelijk leidsman van mevrouw Gondi en zielzorger op de bezittingen van de adellijke Gondi's : achtduizend boeren verdeeld over een veertigtal arme dorpjes. Daar organiseerde hij in 1617 de eerste volksmissie.

Vincent zag zijn toekomst in dienst van de armen. Hij verliet het hof en keerde terug naar het gewone volk. Bijna één jaar lang was hij pastoor te Châtillon-les-Dombes nabij Lyon en vanaf 1619 was hij vooral werkzaam als aalmoezenier van de galeislaven. Toendertijd was veroordeeld worden tot galeislaaf één van de zwaarste straffen. Hij verbleef vijf jaar bij hen en slaagde er in hun levensvoorwaarden aanzienlijk te verbeteren.

Op zekere dag nam hij zelfs aan de roerriemen de plaats in van een veroordeelde. Een menslievende daad die hem voor de rest van zijn leven tekende.

4. Sint-Vincentius a Paulo, beeld uit het einde van de vorige eeuw, bewaard in de hal van het klooster.

² P. PENNING-DE VRIES, *de Heiligen*, pp. 234-235 ; W. SCHAMONI, *Het werkelijk Gezicht der Heiligen*, pp. 212-213 ; P. THONE, *Leven en werk van Sint Vincentius a Paulo*.

Terug in Parijs zette hij zich ten volle in voor de volkssmissie, een werk dat hij begonnen was in de dorpen van de Gondi's. Hieruit ontstond in 1625 de "Congregatie van de Wereldgeestelijken der Missies" die in Parijs het melaatsenhuis Saint-Lazare verkreeg, zodat deze priesters meestal Lazaristen werden genoemd. Volgens Vincentius was hun doel " ... zich van dorp tot dorp te begeven ten einde aldaar te prediken, de arme lui te onderrichten, te catechiseren ..." Aanvankelijk waren het slechts een aantal priesters die samen met Vincent op tocht gingen doorheen een land waar de bevolking aan zijn lot werd overgelaten door adel en clerus. Dit werk van de missie kreeg echter zo'n uitstraling dat de bisschoppen Vincent de opdracht gaven alle priester-kandidaten een veertiendaagse retraite te geven. Ze werden er onderwezen in de praktische vraagstukken van het parochiewerk. Vincent maakte op die wijze het sociale geweten bij de geestelijkheid wakker. Terwijl hij zich aan de hervorming van de clerus wijdde, verwaarloosde hij geenszins de armen. Bedelaars, gebrekkigen, armen en gevangenen bleven hem nauw aan het hart liggen.

Samen met de adellijke en later heiligverklaarde Louis de Marillac (1591-1660) stichtte hij in 1633 de congregatie "Filles de Charité", de Zusters van Liefde. In die tijd werd liefdadigheid uitsluitend door monniken en rijke mensen beoefend en daarin wenste Vincent verandering te brengen. Volgens hem moesten de kloosterzusters hun cel verlaten en de straat op om de behoeftigen te helpen. Hij formuleerde het zo : "Het zieken- en armenhuis is hun klooster, de parochiekerk hun kapel, de straten van hun stad hun kloostertuin, de gehoorzaamheid hun slot, de armen hun gebeden !"

Bovenop de vele ellende werd Frankrijk toen nog getroffen door oorlogen : de dertigjarige oorlog teisterde de grensgebieden met het Heilig Roomse Rijk en de "Fronde", een opstand van de Franse adel tegen het vorstelijk absolutisme, bracht de verschrikkingen van de oorlog binnen de muren van de hoofdstad. Opnieuw sprong Monsieur Vincent in de bres en hij lenigde de nood waar mogelijk. Hij overleed op 27 september 1660.

In 1737 werd hij heilig verklaard. Zijn feest wordt gevierd op 19 juli. Het is niet te verwonderen dat Vincentius a Paulo één van de grootste en meest bekende heiligen is geworden. Hij is de stichter van twee congregaties, die zich vandaag de dag over de hele wereld manifesteren. Bij zijn dood waren er reeds 622 Lazaristen en bijna evenveel Zusters van Liefde, nu zijn dat er respectievelijk 5000 en 30.000. De Zusters van Liefde vormen trouwens de grootste vrouwelijke congregatie binnen de Kerk.

Door zijn goede werken wist de Heilige Vincentius a Paulo het religieuze leven een nieuwe bloei te geven. Zijn ideeën hadden op de priesteropleiding een zodanige invloed dat de uitwerking ervan tot op heden in de parochiale zorg duidelijk waar te nemen is.

Bovenal is Vincentius de dienaar en vader van de armen geweest. Tegenover de lichtzinnige spijzucht van adel en clerus wist hij eerbied te wekken voor behoeftigen en zieken. Paus Leo XIII koos hem daarom in 1885 tot patroon van alle goede werken.

I. De voorgeschiedenis (1824-1850)

1. Kortemark bij het ontstaan van onze school.

De oudste vermelding van "Kortemark" dateert uit 1063. We treffen het aan onder de benaming "Merck", één van de bezittingen van de abdij van Ename bij Oudenaarde. In 1281 werd "Courtemerck in Vlaanderen, behorend tot het bisdom Doornijk, en met al zijn aanhangsels en bijhorigheden, waar ze ook bestaan 't zij in gronden, weiden, wateringhen, bossen, huizen, inkomsten ..." door heer Arnulf van Oudenaarde en zijn echtgenote, vrouwe Elisabeth van Sébourgh, verkocht aan niemand minder dan Gwijde van Dampierre, de meest bekende graaf van Vlaanderen¹.

Het "Ambacht van Kortemark" was daarna achtereenvolgens in het bezit van de heren van Namen, de hertogen van Bourgondië, de hertogen van Kleef en de Paltsgraven. Vooral de vele uitgestrekte bossen die op het grondgebied aanwezig waren, wisten deze heren naar waarde te schatten. Op 15 december 1792 besliste de Franse overheid de heerlijke rechten op het "Ambacht van Kortemark" op te heffen².

In de loop van de eeuwen was het uitzicht van Kortemark weinig veranderd. Alleen in het bosareaal was er duchtig gesnoeid want het was in 1818 reeds teruggebracht tot 7% van de totale oppervlakte. De rest van Kortemark was voor het grootste deel akkerland geworden. De huisjes stonden zonder orde of schikking langs de aardewegen en waren alle even klein en armzalig. Met uitzondering van de woningen rond het dorpsplein, op de Pereboomwijk en de Koutermolen, lagen de meeste huisjes verspreid in de velden³.

Het grootste deel van de bevolking werkte in de landbouw en kon daarmee met moeite de eindjes aan elkaar knopen. Het leven was hard en de Kortemarkse gezinnen kenden toen meer droeve dan blijde dagen. Voor de gewone man was het leven onzeker en de broodwinning was een dagelijks probleem.

¹ M. VERHAEGHE, *Uit het Verleden van Kortemark*, pp. 14 en 25

² M. VERHAEGHE, *O.C.*, pp. 31-35 en p. 74

³ M. VERHAEGHE, *O.C.*, pp. 89-94 ; Kortemark, gemeentehuis, *Atlas der Buurtwegen*.

Cortemarck 1830

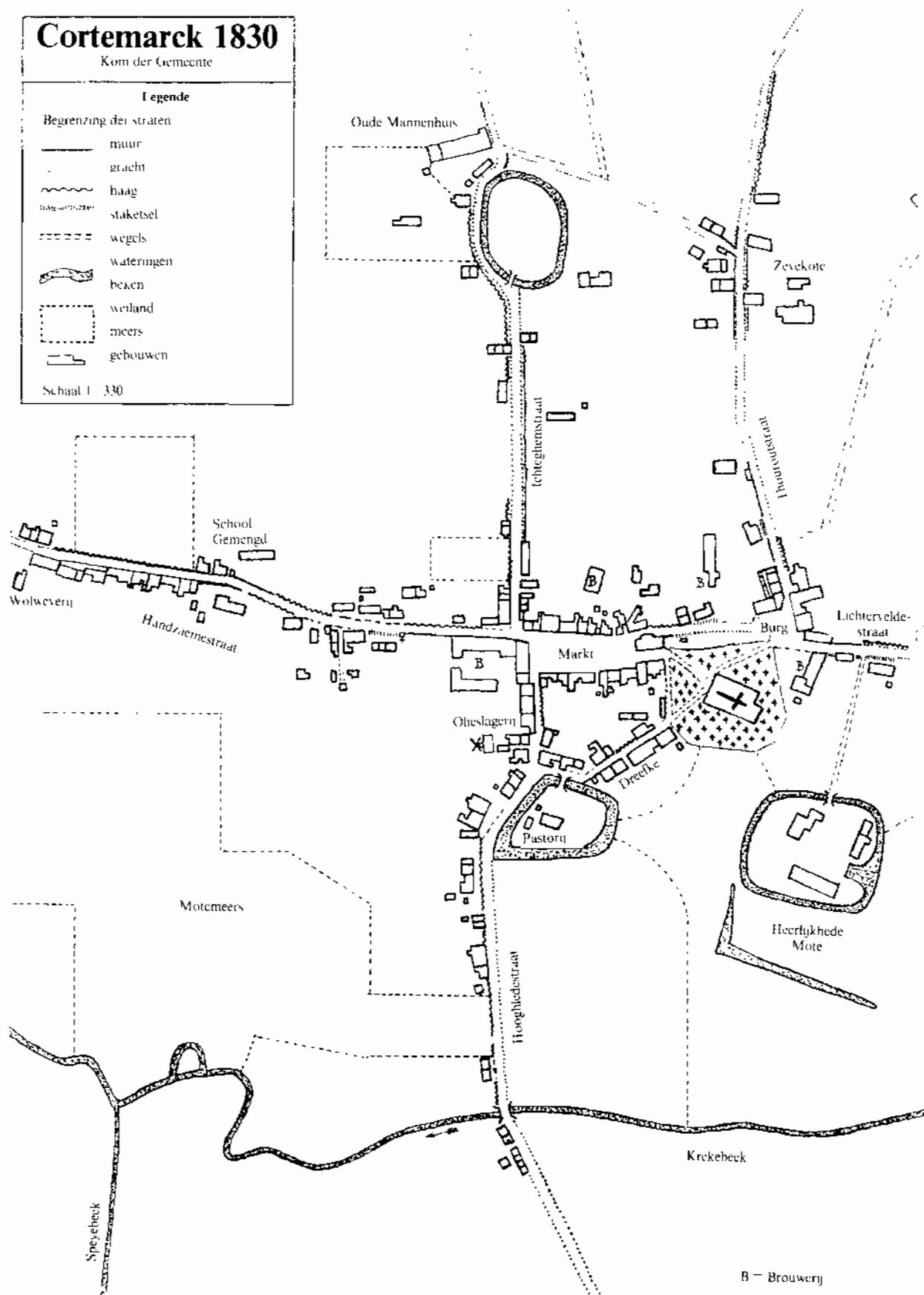
Kom der Gemeente

Legende

Begrenzing der straten

- muur
- gracht
- ~ haag
- staketsel
- - - - - wegels
- ~ wateringen
- ~ beken
- - - - - weiland
- - - - - meers
- gebouwen

Schaal 1 330

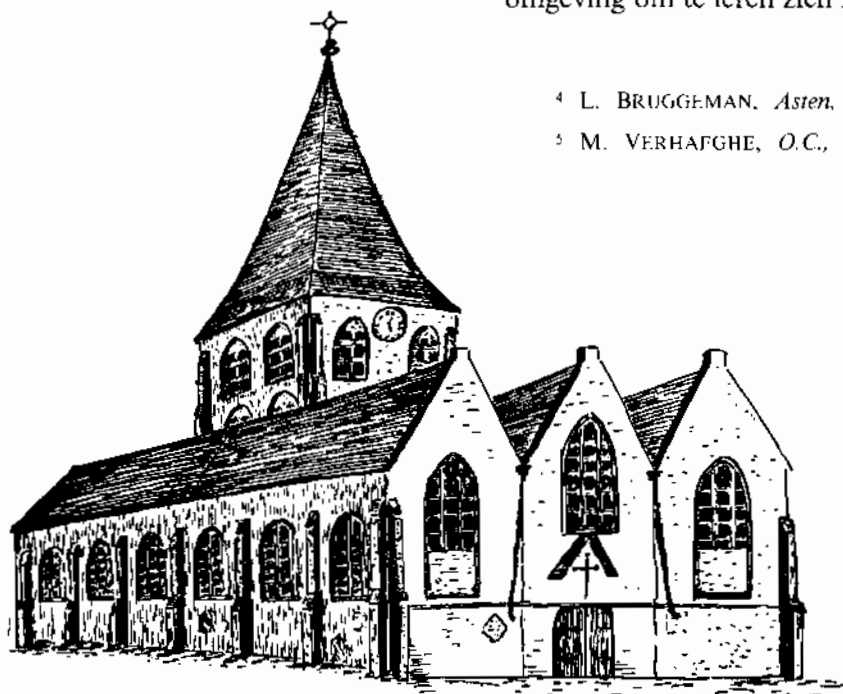

5. Kortemark in 1830. Let op de ligging van onze school (School Gemengd). Plan in 1954 getekend door Oscar Vogels († 1955), schepen van onderwijs en auteur van een verrijkend maar helaas onuitgegeven werk over de gemeente.

6. De kerk van Kortemark ca. 1840. Tekening van POPP.

Om de zware kinderlast te kunnen dragen - gezinnen van meer dan tien kinderen waren toen niet zeldzaam - gingen de meeste mannen tijdens de zomer naar andere streken om er te helpen bij het binnenhalen van de oogst en bij het slijten van het vlas. Men had ook nog de "Fransmans" die seizoenarbeid verrichtten "over de schreve", in Frankrijk. Rond 15 mei verlieten ze vrouw en kinderen, met hun blauwe "tweezak", hun "balluchon" over de schouders om pas na de oogst terug te keren. E.H. Denys, vanaf 1902 provinciaal aalmoezenier van de seizoenarbeiders, vermeldt in zijn brieven zelfs Kortemarkenaren die naar het Groot-Hertogdom trokken⁴.

Kortemark had in de negentiende eeuw ook een beperkte lijnwaadnijverheid. In de meeste woningen stond een weefgetouw waarop de landbouwers werkten tijdens de kalme wintermaanden. In twee werkhuzen werden de afgewerkte stoffen ingezameld en daar konden de thuiswevers ook de grondstof bekomen. Op 3 september 1846 schreef de "Standaerd van Vlaenderen" een artikel over de lijnwaad-nijverheid te Kortemark. Dit jaar was één van de laatste van bloei voor deze huisnijverheid. Ze werd verdrongen en opgeslorpt door de moderne bedrijven uit de streek van Kortrijk. Niettegenstaande al deze ellende groeide de bevolking sterk aan : van 3.456 inwoners in 1818 tot 4.380 twintig jaar later. Toen in 1856 de spoorwegverbindingen Veurne-Kortemark-Lichtervelde en in 1872 de verbinding Ieper-Kortemark-Oostende tot stand kwamen, ontsnapte Kortemark uit de afzondering en kon de industrialisatie beginnen. Het pendelen was voorbij. Er kwam werk in eigen streek. Maar reeds lang voor deze kentering in gunstige zin was de stichting van onze school door pastoor Mulle een lichtpunt in de duisternis, een kans voor de kinderen uit Kortemark en omgeving om te leren zich los te maken uit hun grauwe bestaan⁵.

⁴ L. BRUGGEMAN, *Asten, Bieten en Mensen*, pp. 24 en 47

⁵ M. VERHAEGHE, *O.C.*, pp. 90, 93 en 94

Regel

Voor de vergadering van geestelyke
docters opgericht in de parochie van
Cottinarcq. Bisdom van Brugge

Ist Capittel

Van het eynde van de vergadering

De rusters zullen voor oogen hebben dat zy in deze
Vergaderinge komen, om haften de bekommernissen en de
Zyghels van de wereld hunne Zaligheid te bewerken en te
betragten de volmaekthuyd van het 12. Evangelie, ende saemen
dat de Vergaderinge is opgericht, om schuile te houden voor
de kinders om haer de goede zeden in te planten en in de Rooms
Catholyke Leringe te onderwyzen, en om haer te leeren werken,
te alker rechte aenden Mast te gesaeken, alles tot meerder
ere en Glorie van God, onder de bescherminge vanden heyligen
Vincentius & Paulus die de Vergadering verhoeren heeft
voor hunnen beenderen Lathoom. Om dit eynde te bereyken
zullen de rusters zig aen God verbinden en toeeygenen
door de drie regulements beloften, van ghehoorsaemheyt,
Luyverheyt, en Armoede, en van de heere te verhoeren tot
de kinders, volgens den roep van de Vergaderinge; dat is
volgens den Raet van God haer gesteld heet. De Vergadering
staet onder de ghehoorsaemheyt van den Hoogweerdigsten
Heer Bischop van Brugge, onmiddelyk onder den bewaerden
haer Directeur, als synen representant, aen wie zy vervolgens

2. Het prille begin van onze school.

In het voorjaar van 1839 ontvingen alle pastoors van het bisdom Brugge een vragenlijst. Daarin vroeg Monseigneur Boussem, de toenmalige bisschop, naar gegevens over "de Toestand der Kosteren en Scholen in de parochies van het Bisdom".

Uit het antwoord van pastoor Mulle blijkt dat Kortemark toen vier scholen telde: een lagere school met 20 leerlingen onder de leiding van Dominique Gracio, een "kleine" school met 30 leerlingen gehouden door Coleta Vercruysse, een school met 34 leerlingen waar Jozef Sinnaeve les gaf en een goedbevolkte armenschool geleid door zusters. Voor Kortemark is deze inventaris een belangrijk document want het is de eerste bron die ons iets leert over de scholen in de gemeente bij het begin van de negentiende eeuw⁶.

Over de aard van deze eerste drie scholen weten we echter weinig. In zijn "Uit het Verleden van Kortemark" situeerde meester Verhaeghe één van deze schooltjes op de wijk Elle. Het waren scholen gehouden door een persoon die ervan moest leven. Vandaar dat alleen de landbouwers die het konden betalen er hun kinderen naartoe stuurden. De grote massa pachters en dagloners kon zich dat niet veroorloven en hield de kinderen dan ook thuis. Deze moesten zo vlug mogelijk gaan werken (in 1826 ging in West-Vlaanderen slechts 10% van de bevolking naar de lagere school) om zo het karige loon van hun ouders aan te vullen. Dit had tot gevolg dat de kinderen ongeletterd bleven en meteen dus alle kans verloren om zo te ontsnappen aan dit miserabel bestaan⁷.

Gelukkig zou daar verandering in komen onder het Nederlands bewind (1815-1830). Het analfabetisme daalde toen van 60% in 1815 tot minder dan 50% in 1830. Sterk onder de invloed van de verlichte ideeën stimuleerden de Nederlanders vooral de uitbouw van het lager onderwijs.

Ook de Kerk legde de nadruk op het onderwijs voor het gewone volk. In elke stad of dorp werden in die periode wel één of meerdere armenscholen opgericht. Ook Kortemark kreeg er één. Deze school werd in 1824 gesticht door pastoor Petrus Mulle. Hij was afkomstig van Sint-Eloois-Winkel waar hij op 19 september

⁶ Brugge, A.B.B., *Toestand der Kosteren en Scholen in de Parochies van het Bisdom Brugge*, 1839

⁷ M. VERHAEGHE, *O.C.*, p. 175 ; M. DE VROEDE, art. *Volksonderwijs in Maatschappij in België en Nederland*, p. 185 ; *Flandria Nostra*, dl. III, p. 377

8. Gedenksteen in de kloosterhal.

1787 geboren was als tweede zoon van Jan Mulle en Maria Surmont. Hij werd in 1811 tot priester gewijd door Monseigneur de Broglie, bisschop van Gent. Als onderpastoor was hij 9 maanden werkzaam in Torhout en in Kortemark meer dan 11 jaar. In 1822 werd hij, op vierendertigjarige leeftijd, aangesteld tot pastoor te Kortemark. Het oprichten van de armenschool was één van zijn eerste werken in zijn functie van parochieherder.

Met dit doel voor ogen nodigde hij een aantal jonge vrouwen uit om de lessen te geven. Het waren de zesentwintigjarige Angela Moenaert uit Kortemark en de drieëntwintigjarige Barbara Vercruysse uit Pittem. Zij waren het die vanaf 1 april 1825 de eerste lessen gaven aan de jongens en meisjes. Op 25 mei van hetzelfde jaar kwam dan Catherine Soete van Gits bij de groep. Zij waren geen religieuzen. Zij leefden wel samen maar onderhielden geen bepaalde regel en waren niet erkend door de geestelijke overheid. In feite waren zij de voorlopers van de kloostergemeenschap die pastoor Mulle op het oog had. De eerste drie leraressen voelden zich echter niet geroepen tot het kloosterleven want reeds in de zomer van 1827 verlieten de juffrouwen Moenaert en Soete de school en in december 1830 juffrouw Vercruysse. Intussen waren wel reeds de eerste leraressen aangekomen die blijvend tot de congregatie zouden behoren⁸.

We kunnen ons natuurlijk de vraag stellen waarom pastoor Petrus Mulle niet aanstonds een klooster uitbouwde als ruggesteun voor zijn school. Om dit te begrijpen moeten we terugblikken op de toenmalige politieke en religieuze situatie. Onze school werd opgericht toen ons land nog tot het Koninkrijk der Nederlanden behoorde. Koning Willem I was het onderwijs gunstig gezind. Als verlicht despoot zag hij vooral in het lager onderwijs een middel om zijn volk uit het analfabetisme te halen. Maar hij zag weinig heil in het katholiek onderwijs dat volgens hem te eenzijdig religieus gericht was. De Hollandse overheid poogde het zoveel mogelijk te vervangen door rijksscholen. Bovendien was het concordaat dat consul Napoleon Bonaparte in 1801 met Paus Pius VII had afgesloten hier nog geldig. Het bepaalde dat geen nieuwe kloosters gesticht mochten worden en dat de oude moesten uitsterven. Van 1801 tot 1833 waren kloosterstichtingen in ons land dan ook taboe. Om deze reden startte pastoor Mulle zijn school met lekenzusters. Zo stootte hij de Hollanders niet voor het hoofd want zij zouden niet aanvaard hebben dat hij samen met de school ook een klooster oprichtte. Door deze kunstgreep kon hij daarenboven genieten van vele voordelen. Zo was de school bijvoorbeeld vrijgesteld van grondbelastingen⁹.

9. Handtekening van de stichter.

⁸ Brugge, A.B.B., Verzameling bidprentjes; Kortemark, S.A., *Oorsprong van het Schoolklooster te Kortemark*; K.A., fotoboek I, pp. 3-7 en fotoboek II, p. 1; A. JACOBUS, *Een bijdrage tot ...*, p. 28

⁹ A. WHIFER, *Geschiedenis van de Kerk in Nederland*, p. 305; A. JACOBUS, O.C., pp. 42-44; Brugge, Ka.B., legger.

10. Ingang van het klooster (foto ca. 1880).

Geleidelijk aan werd het klooster toch uitgebouwd. Een na een werden de onderwijzeressen vervangen door novices en in december 1830 waren er al vier zusters actief in onze school. Het waren Rosalie De Jonckheere, Rosalie Van Damme, Rosalie Vandermeersch uit Roeselare en Blondine Delbeke van wie we de herkomst niet konden achterhalen. Zij waren gekend als "de schoolmeesteressen van de armenschool". Een oud bronnenboek dat in het klooster zorgvuldig bewaard is gebleven leert ons veel over deze periode. Zo droegen de zusters tot 1842 geen religieuze kledij. Wel droegen zij een witte "cornette", een gebloemde "neusdoek", een donker kleed en een blauwe schort. In de winter hadden ze een zware kapmantel aan die in de zomer vervangen werd door een "falie". Ze verschilden dus niet veel van de gewone bevolking. Pas vanaf 1 september 1842 werd het zwarte kloosterkleed ingevoerd. In 1829 werd zuster Rosalie (Rosalie De Jonckheere) door haar medezusters en de pastoor verkozen tot eerste overste. Zij stierf reeds het jaar daarop en werd opgevolgd door zuster Theresia (Rosalie Van Damme). Deze laatste nam als overste de naam "Moeder Rosalia" aan. De zusters verbleven in het schoolgebouw en verkozen de heilige Vincentius a Paulo tot hun patroonheilige¹⁰.

De kloosterregel werd in 1826 opgesteld door pastoor Mulle. Maar pas op 3 juli 1841 werd de "Regel Voor de Vergadering van Geestelijke Dogters opgeregt in de parochie van Kortemark" goedgekeurd door Monseigneur Franciscus Renatus Boussem, sedert 1834 bisschop van het heropgerichte bisdom Brugge. Als blijk van goedkeuring stuurde hij in de zomer van het volgende jaar E.H. Van Coillie naar Kortemark. Zoals de regel het voorschreef, verzorgde hij voor de kleine kloostergemeenschap een driedaagse

¹⁰ Brugge, A.B.B., p. 207. 1852 ; Kortemark, K.A., fotoboek I, pp. 7-11

bezinning waarna de zusters hun kloostergeloften vernieuwden met de woorden :

*Ik, zuster N., beloof aan God almachtig, aan de allerheiligste Maagd Maria, aan de Heilige Vincentius a Paulo, aan de Bisschop van Brugge, aan de Heer Pastoor die hem vertegenwoordigt en aan u, Moeder N., en ook aan al uw wettige opvolgsters, te leven in gehoorzaamheid. Ik beloof ook armoede in zuiverheid, en bovendien verbind ik mij ertoe hulp en dienst te verlenen aan de kinderen, volgens het doel van deze Congregatie*¹¹.

Door een nauwkeurige controle van de leefregels voorkwam de bisschop dat de vele kloostergemeenschappen, die in deze periode waren ontstaan, na de dood van hun pastoor-stichter zouden afglijden naar een oppervlakkiger levensstijl. Door de schikkingen van Monseigneur Malou, de opvolger van Monseigneur Boussen, werd deze levensregel vervangen door een nieuwe regel, die uniform was voor alle Congregaties van diocesaan recht. Dit gebeurde opnieuw in 1899 door Monseigneur Waffelaert, in 1941 door Monseigneur Lamiroy en in 1955 door Monseigneur De Smedt¹².

In het kapittel van 1966 stelde de congregatie naar aanleiding van het tweede Vatikaans Concilie opnieuw haar eigen leefregel op. In de kapittels van 1971, 1976 en 1981 werden de teksten verder uitgewerkt tot een leefregel die uit twee delen bestaat : de Constituties en het Directorium, respectievelijk een vast en een meer aanpasbaar deel. Tijdens het vierde kapittel (1981) werd bijzondere aandacht besteed aan de geest en het doel van de stichting ten tijde van Pastoor Mulle (1826). Bij de studie van deze oudste teksten werd opnieuw belicht dat de nood aan christelijk onderwijs bij behoeftige kinderen aan de oorsprong ligt van de congregatie. De evangelische inspiratie daartoe werd als nog steeds actueel en belangrijk beklemtoond, mits vertaling naar de hedendaagse noden van het kind en de jonge mens¹³. Het lijkt ons verantwoord de betreffende tekst uit de nieuwe leefregel op te nemen. Hij wordt gevolgd door de oorspronkelijke kloosterregel¹⁴.

¹¹ M. CLOET, *Het Bisdóm Brugge*, p. 44 ; Kortemark, K.A., fotoboek I, p. 6 ; D. LESCOUHIER, *Geschiedenis van het kerkelijk en godsdienstig leven in West-Vlaanderen*, p. 393

¹² Interview met Zuster Alice ; PH. DECI-FRCQ, *150 jaar Zusters Paulinen*, pp. 38-42

¹³ Interview met Zuster Alice

¹⁴ Brugge, A.B.B., verzameling kloosterregels : *Constituties van het klooster van Vincentius a Paulo te Kortemark*, pp. 21-22

1. Onderwijs en Opvoeding van de Jeugd.

De christelijke opvoeding en het onderwijs van de jeugd liggen als voorwerp en doel aan de basis van onze congregatie.

Als actieve religieuzen worden wij nu nog door de Kerk opgeroepen om dat werk voort te zetten. Het is de taak van de christelijke onderwijsinstellingen de persoonsontwikkeling van de jeugd harmonisch te laten samengaan met hun groei naar christen-mens zijn.

Als religieuzen doen wij het in onze instituten niet alleen ; wij werken samen met leken en zijn in aantal in de minderheid.

Als zuster ten dienste staan van het onderwijs, zal anders zijn en apostolaatswaarde hebben naargelang wij vanuit onze persoon zelf verkondiging en teken zijn.

Het doorgeven van de christelijke inspiratie bij de leerlingen en bij de leerkrachten is hoofdzaak voor een religieuze in het onderwijs. Instellingen zijn geen doel op zichzelf, wel een middel om onze zending te realiseren.

Wij weten ons niet alleen voor deze delicate opdracht, de Geest van de Heer verlicht en helpt ons. Door volhardend gebed en ernstige bezinning, enerzijds op de christelijke waarden en anderzijds op de eigentijdse gevoeligheden van mens en maatschappij, zullen wij gedreven worden naar de waarheid en kracht krijgen om die taak voort te zetten.

*Uit de Constituties van het klooster
van Vincentius a Paulo te Kortemark*

Regel

Congregatie
zusters

Voor de Vergadering van Geestelijke Dogters opgeregt in de
parochie van Cortemarcq.
Bisdom van Brugge

Iste Capittel

doel

Van het Eynde van de Vergadering.

in te prenten

De zusters zullen voor oogen hebben dat zij in deze vergaderinge komen, om buyten de bekommernisse en de prijkels van de weireld hunne zaeligheyd te bewerken. En te betragten de volmaektheyd van het H. Evangelie, en te samen dat de vergaderinge is opgeregt, om Schole te houden voor de kinders om hun de goede zeden in te planten en in de rooms Catholijke leeringe te onderwijzen en om hun te leeren werken, en alzoo eerlijk aan den Kost te geraeken, alles tot meerder eere en glorie van God, onder de bescherming van den heyligen Vincentius a paulo, die de vergaedering verkozen heeft voor hunnen bezonderen patroon. Om dit eynde te bereyken zullen de zusters zig aan God verbinden en toeegenen door de drie regelements beloften van gehoorsaemheyd zuiverheyd en armoede en van de liefde te oeffenen tot de kinders volgens den roep van de vergaderinge dat is volgens den Staet daer God hun gesteld heeft. De vergaederinge staet onder de gehoorsaemheyd van den hoogweerdigsten heer Bisschop van Brugge en onmiddellijk onder den eerweerden heer Pastor van de parochie, als zijnen representant, aan wie zij vervolgens gehoorsaemheyd en veel eerbiedigheyd zullen bewijzen, zij zullen bestierd worden door eene overste die zal worden gekozen door de zusters met volstreckte meerderheyd. dat is met eene stemme meer als de helft der kiezers en zal hebben den naem van moeder.

doel

roeping

2de Capittel

Van het aenveerden van nieuwe zusters en van het Noviciaat.

De dogters die zig aenbieden om in de vergaederinge aenveerd te worden, zullen nauwkeurig onderzocht worden of zij waerlijk bezielde zijn met den geest Gods. Dat is, om alhier te leven in de gehoorsaemheyd tot verloochening van hunen eygen Wil, in de versterving van hunne zinnen en genegentheden, of zij den geest van ootmoedigheyd reeds eenigszints bezitten met betrachtning van zig daer in te volmaeken, en of zij bovendien alhier gedreven worden door den geest van liefde, om de kinders te onderwijzen, en of zij daer toe de noodige bekwaemheyd hebben, zij worden aenveert door den Pastor gezamentlijk met de overste.

het materiële
bruidschat

Aengaende het tijdelijk, zij zullen voor dote inbrengen hondert vijftig guldens, daer en boven zij zullen voorzien zijn van vijf en twintig hemden, vier zwarte kleedsels, bedde en beddebak drie paer

laekens en voorders hetgene den heer Pastor met de overste noodzaekelijk zoude vinden daerbij te voegen.

Het Novitiaat zal dueren een vol jaer, geduerende het welke de overste de jonge zuster zal oeffenen in de regels en gebruyken van het hujs en haer beproeven of zij den geest der vergaeding heeft ; besonderlijk zal zij letten of zij vreedzaam is.

4de Capittel

de verkiezing

Van het kiezen der overste en haere pligt.

zich onthouden
ruzie
geweten
congregatie

De overste zal gekozen worden bij volstreckte meerderheyd van stemmen, zoo hier boven is uitgeleyd, door alle de geprofeste zusters. Op den dag van den keus, zullen alle de zusters tot de h. Communie gaen en de misse hooren om de gratie van den h. Geest te ontfangen. Zij zullen hun wel wagten van voor den keus eenige caballen te maeken wie zij kiezen zullen, maer iedereen zal kiezen die, wie hun dunkt voor God en hunne conscentie de bekwaemste te zijn om het gemeente te bestieren.

de bestuursperiode
voorzitten
toespraak

Den tijd van overheyd zal zijn voor drie jaeren. Den eerw. heer door den Bisschop hier toe gedelegeerd zal den keus komen presideren, eerste en vooral een vermaen doen over het belang van eene goede overste te kiezen, en de pligt van de zusters van hier in af te leggen alle partijdigheyd en onbehoorelijke affectie, voorders lezen den Veni Creator, in geval van gelijke stemmen zal hij den doorslag geven. Hij zal de nieuwe overste in possessie stellen met haer te geven den regel en de sleutels van den huyze, haer in 't kort vermaenen over haere pligt.

vooringenomenheid

aanstellen

Alle zusters de eene agter d'andere op hunne knien/ zij zittende/ zullen de belofte van gehoorzaamheyd vernieuwen.

De gekozene overste zal wel opletten zig boven de zusters niet te verheffen, maer in tegendeel zig zoo veel te meer te verootmoedigen, als dat zij meer gratie noodig heeft om haer ambt wel te bedienen, zij zal zig ten opzigte van de zusters altijd draegen met veel liefde, minzaamheyd en zagtmoedigheyd, zig wagten van den geest van partijdigheyd, en bezorgt zijn om onder de zusters den vrede te houden ; boven al moet zij indagtig zijn haer besonder pligt te zijn, de regels te doen onderhouden met zachtmoedigheyd, en voor zoo veel noodig met kloekmoedigheyd op dat er geene verslappinge kome waer zij aen God verantwoordelijk zal zijn. Zij zal alle jaeren den gedelegeerden van zijne hoogweerdigheyd den Bisschop rekening doen van het tijdelijk. Zij zal de bedieningen van het gemeente vergeven, als ook de schoolmeesteressen aanstellen en die veranderen zonder partijdigheyd volgens idereens bekwaemheyd en zoo het nut van de vergadering zal vereyssen. Onder haere pligten zal zij erkennen zorge te moeten hebben en dit met eene moederlijke genegentheyd voor de kranke en zieke.

zich onthouden

strengheid - verwaarlozing
afgevaardigden

aanduiden

zicke

5de Capittel

Van de drie religieuze beloften en van de vierde die de vergaeding daer bij voegt.

De gehoorzaamheid volgens d'uijspraak van het h. schrift, ...

De belofte van armoede ...

De belofte van zuiverheid ...

geduld

hun

De belofte van arme kinders behulpzaam te zijn zullen de zusters volbrengen met het ampt van schoolmeesteressen of andere gediensigheden te doen, volgens dat hun zal worden opgeleijd. Zij zullen in 't generael volgens den geest van hunnen Patroon, voor d'arme menschen liefde en genegentheyd tragten te hebben, dog bijzonderlijk voor d'arme kinders, hun leeren en onderwijzen met vlijtigheid en veel verdueligheid, met zagtmoedigheid, berispen en verbeteren hunne fouten en gebreken, de kinders met een word behandelen van liefde en genegentheyd naer het voorbeeld van onzen Zaligmaeker, die, zoo het h. Evangelie meld, de kleyne kinders tot hem liet komen, hun zegende en teekens van liefde bewees ; zij zullen dan altijd met er herten bereyd zijn om alle dusdanige werken van liefde te oeffenen, als zij van d'overdheid daertoe geschikt worden.

9de Capittel

Verdeeling van den Tijd.

opstaan - daarna

tot het luidt voor
de eerste mis

tijd
gewone
namiddag
toelating

zegen

'S morgens zullen zij opstaen in den zomer ten vier ueren en half, in de winter ten vijf ueren en half. Op het gegeven teeken zullen zij zig vlijtiglijk opregten, en hunne eersten gedagten aen God geven. Korts daer naer begint het morgen gebed en de meditatie, die zal dueren eene halve uere, de welke geeyndigt zijnde, zal men lezen vijf tientjes, daer naer gaet men in stilzwijgentheyd naer het werk tot het klippen van d'eerste misse, de welke geeyndigt zijnde, naer eene korte dankzegginge, komen zij naer huys, gezamentlijk in stilzwijgentheyd, op welke manier zij ook zullen gaen naer de kerk. Yder zuster zal zitten op de plaetse die haer van de moeder overste zal worden aangewezen. 't Huys komende zullen zij hunne kleederen en slaepkamer opschikken in eenen korten tijd, en gezaementlijk tot het ontbijt komen, voor het welke en naer het welke zal gelezen worden een thientje en onder het zelve in eenen godvrugtigen boek. Daer naer gaet yder naer zijn werk, en, de uere gekomen zijnde, naer de schole tot den elf ueren en half, de welke noyt zal beginnen ofte geeyndigt worden zonder d'ordinaire gebeden, gelijk ook die van naer middag, nogte verlaeten worden van de schoolvrouwen zonder dringende redens ofte permissie van de moeder. Ten negen uere zal ider schoolvrouwe met de kinders indagtig zijn de oeffening van het h. Herte. De uere van tafel gekomen zijnde, onder de welke altijd zal gelezen worden in eenen godvrugtig boek, zal voor gegaen worden

met de ordinaire benedictie en het lezen een thientjen, gelijk ook de zelve zal geeyndigt worden met de ordinaire gratie en het lezen van thientjen.

speeltijd

De tijd van tafel met de korte recreatie geeyndigt zijnde, ten een ueren met de ordinaire gebeden, en ten drie ueren met de kinders den rozenkrans, ten vier ueren met de zelve de aenbidding van het h. Herte, daernaer christelijke leering tot den avond, nogtans in de langest dagen zal er aen de kinders eene halve uere recreatie gegeven worden. Ten zeven ueren aen de tafel onder het lezen godvrugtige

na

boeken, als thomas a Kempis, franciscus de Sales. Voor en naer de tafel een thientjen. Naer de tafel gaen de zusters naar hunne bezigheden ofte werk dat er te doen is, ten negen ueren vier thientjens daer naer het avondgebed en de meditatie, waer naer zij lezen den miserere plat ter aerde, daer naer gaet men ter ruste onder groote stilzwijgentheyd tot s'anderdags naer de generale gratie van het ontbijt".

algemene zegen

De sommen beloopende boven de zes hondert francs zullen gecapitaliseerd worden en den in best alleen dal aen het Klooster ofte gemeynte bestaemen

13 Capittel

Van het onderhouden en voorlezen vanden Regel
De Zusters zullen een groete agting hebben voor den Regel an alle des zelfs punten, die kleyn zy ook zyn; zy zullen hem hebben voor eenen groeten Schat, als eenen zekeren middel om te bekomen hunne dultigheyt en verlamackthuyt.

Den Regel verbind niet op sonde, alhoewel iemant die bedayftlyk tegen den Regel doet, die huils sijn sondigen niet een ander hoopje. En al dat tegen de beloften is aen God gedaan, is sonde.

Den Regel sal aen de Zusters worden voorgelesen meermals jaers, gedurende ieder quater tempore welke, niet in den duffer ten tijde van de tafel, maer op enen anderen bekwamen tijde, soo als de overste het dal goed vinden. Zy zullen met aandachtigheyt daer naar luysteren en dien waer aenzy te Best bespreken en traeyten te verbeiden waar in zy ontbroten hebben. Zy zullen nog eens gedyt, alle hunne de vooren aenwensen om hem gebreuellyk te onderhouden, niet gedwongen maer vywilliglyk, om te behaeyen aen God, verstantende dat zy den dycen van God op hare zullen bekomeningevolge den Apostel verlyde byde tot die van exultation. Alle die deeren Regel zullen volgen dat den vrede en Barmhertigheyt over hun Zy

Gravineus Rematus Broussen etc. Bistchop van Bruggen.
Na de voorenstaende regels der dienstmaegden van den h. Vincentius & Paulo met ryse overweging overruente hebben, hebben geraed zom gevonden de zelve goede Keuren, gelyk wy mede desen doen ook wackken en wy de Zusters aen om er zek stiptelyk aen te gedragen en de zelve met vlyten volle overgeving te aenverden. Deze schicklingen zyn ommeis aller bekwamot om gheest het gesticht in den regten wey te bervaeren en het zelve tot de chrestelyke verlamackthuyt te geleyden het welk het eenig oogmet moet zyn van de weyge Klooster Zusters. De voorenstaende regelen goed Keuren de behouden wy ons de mayt en ook aen onze opvolgers om aen de zelve alle veranderingen te doen dae de omstandigheden in het wetryn van het gesticht zouden konnen verleggen.

Bruggen den 3 Julij 1611.

J. Simons vic. gen.

3. Het onderwijs in de beginjaren en de oprichting van het pensioonaat.

In 1830 werd ons land onafhankelijk. Het verlicht despotisme van koning Willem I maakte plaats voor het liberalisme. Binnen een tijdsbestek van drie maanden slaagde het Congres erin om een grondwet samen te stellen en te laten goedkeuren. Deze grondwet wordt beschouwd als de meest volmaakte van dit tijdstip. Het katholiek onderwijs kreeg erdoor de wind in de zeilen.

"art. 14. De vrijheid van eredienst, de vrije openbare uitoefening ervan, alsmede de vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten, zijn gewaarborgd ..."

"art. 17. Het onderwijs is vrij ..."

"art. 20. De Belgen hebben het recht van vereniging, dit recht kan niet aan enige preventieve maatregel onderworpen worden."

Door dit laatste artikel vielen ook voor de kloosters de belemmeringen weg.

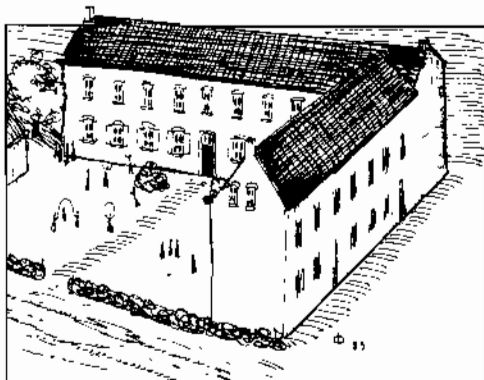
Overal in het land werden, nadat het meer dan 30 jaar verboden was, kloostergemeenschappen opgericht. Ook het jonge klooster van Sint-Vincentius te Kortemark profiteerde van deze onverwachte ommekeer. Het aantal zusters groeide aan en in 1841 werd de kroon gezet op het werk van de stichter pastoor Mulle : de kloosterregel werd door Monseigneur Boussen, bisschop van Brugge, goedgekeurd. Het klooster was nu een volwaardige religieuze gemeenschap geworden¹⁵.

11. Goedkeuring van de eerste leefregel door Mgr. F.R. Boussen (3 juli 1841).

Franciscus Renatus Boussen, bisschop van Brugge. Na de bovenstaande artikelen uit de regel van de "dienstmaagden van de H. Vincentius a Paulo" aandachtig bestudeerd te hebben, vinden wij het gepast deze goed te keuren ! Meteen wijzen wij de zusters er op dat ze de regel heel stipt moeten navolgen. De schikkingen zijn namelijk uiterst geschikt om de zusters op het juiste pad te houden en hen tot de christelijke volmaaktheid te leiden. Door de voorgelegde regel goed te keuren, geven wij ons en onze opvolgers het recht om wijzigingen aan te brengen.

Pastoor Mulle had in 1824 samen met het klooster ook een lagere school opgericht. Men zou er gratis lesgeven aan arme kinderen, jongens en meisjes jonger dan 14 jaar. De school ging op 1 april van het volgende jaar van start. De lessen werden gegeven door lekenonderwijzeressen maar reeds in 1830 waren zij vervangen door de zusters van het jonge klooster. Zij leefden en werkten in een klein gebouw. Het telde één verdieping, mat ongeveer 7 bij 30 meter en was in 1824 gebouwd op een stuk grond eigendom van de kerk.

¹⁵ T. LUYKX, *Politieke Geschiedenis van België*, p. 174 ; A. JACOBUS, *O.C.*, p. 117 ; Kortemark, K.A., fotoboek 1, pp. 3 en 4

Pas op 2 augustus 1846 werd het door de pastoor verkocht aan het klooster. Veel ruimte was er niet ! Volgens onze berekeningen waren er drie klaslokalen. Een verslag uit maart 1838 over het onderwijs in de parochie leert ons dat het schooltje toen 365 leerlingen telde. Dit betekende meer dan 90 leerlingen per klas ! Dit cijfer is voor ons onvoorstelbaar maar voor die periode was het heel normaal. In 1850 waren er in het Belgisch lager onderwijs gemiddeld 79 leerlingen per leerkracht. Wel is het zo dat het aantal leerlingen met meer dan de helft verminderde vanaf het moment dat het werk op de boerderij hervat kon worden. Vele kinderen moesten dan thuis blijven om hun ouders te helpen. Dit kon omdat er toen nog geen schoolplicht was !

Volgens de wet van 1842, handelend over het lager onderwijs, moesten volgende lessen gegeven worden : godsdienst, lezen, schrijven, het wettelijk stelsel van maten en gewichten, rekenen en moedertaal. In onze school werd evenwel, net als in de andere katholieke scholen, de nadruk gelegd op de godsdienst. De meeste ouders stuurden hun kinderen toch enkel maar naar school als voorbereiding op hun plechtige heilige communie aan 12 jaar ! Ook was godsdienst een ideaal vak om de kinderen op te voeden tot deugdzame, ghoorzame, en gelovige burgers. En dat was in de negentiende eeuw de belangrijkste doelstelling van het lager onderwijs¹⁶.

Enkele jaren daarvoor reeds, in 1838, kende onze school haar eerste uitbreiding. Naast de armenschool werd een pensionaat opgericht. De zusters weken af van hun oorspronkelijk doel om alleen les te geven aan de arme kinderen door ook kinderen van gegoede ouders toe te laten. Dit was waarschijnlijk gebeurd om aan een dubbele nood te voldoen. Enerzijds hadden de grote landbouwers en middenstanders weinig tijd om voor hun kinderen te zorgen. Zij zochten daarom naar een kostschool waar hun kinderen tegen betaling van een schoolgeld het grootste deel van het jaar konden verblijven en genieten van een goede opvoeding. We kunnen ons goed inbeelden dat een aantal ouders om deze reden bij onze school hebben aangeklopt. Anderzijds was het ook zo dat het schoolgeld de zusters toeliet om bepaalde geldelijke problemen op te lossen. De rijkere leerlingen steunden dus financieel de armere. Het aantal kostgangers zal aanvankelijk wel niet groot geweest zijn want waar zou men die ondergebracht hebben ? In 1840 werd dit probleem gedeeltelijk opgelost. In dat jaar verhuisden de jongens naar de pas opgerichte gemeenteschool. Meteen verloren de zusters bijna de helft van hun leerlingen en kwam er plaats vrij om een pensionaat uit te bouwen. In 1848 werd een vleugel bijgebouwd. Het nieuwe

12. Zo zag onze school er waarschijnlijk uit in 1848. Tekening gebaseerd op het kadasterplan en een gravure uit 1909.

¹⁶ Brugge, Ka.B., legger 1848 ; Kortemark, K.A., fotoboek I, p. 5 ; M. VERHAEGHE, O.C., p. 172 ; Brugge, A.B.B., p. 207 en *Toestand der Kusters en Scholen ...* ; M. DE VROEDE, O.C., p. 185

deel telde vier klassen - twee gelijkvloers en twee op de eerste verdieping - en paalde met zijn kortste zijde aan de Handzamestraat. Het plan van onze school werd daardoor een L-vorm¹⁷.

In de negentiende eeuw werd in onze school alleen lager onderwijs gegeven. Er was de armenschool voor het gewone volk en het pensionaat voor de rijken. Tussen beide afdelingen was een volledige scheiding. Er werd nauwkeurig op gelet dat de pensionnaires niet in contact kwamen met het behoeftige volkje uit de armenschool want dat was te min en te ongemanierd. Er waren aparte klaslokalen en speelplaatsen en ze kregen ook afzonderlijk les. De pensionnaires ontvingen een heel degelijk onderwijs en ze werden in het Frans opgevoed want ze moesten voorname meisjes worden. Daarenboven droegen zij ook een uniform wat de scheiding nog benadrukte.

Het grootste deel van de dag deelden de pensionnaires of kostgangertjes met de kloosterzusters. Om het uurrooster uit die periode te kennen deden we een beroep op de kloosterregel. Het "9de Capittel" behandelde de "Verdeling van den Tijd".

De dag van de kostgangertjes ving aan om 6 uur 30. Samen met de zusters trokken ze dan in uniform naar de parochiekerk. Weer op school gekomen moesten ze dan eerst hun bed opschikken voor ze konden ontbijten. Daarna hadden ze les van 9 tot 11 uur 30 en van 13 tot 19 uur. Er werd heel veel tijd uitgetrokken voor het gebed : om 15 uur voor de rozenkrans en om 16 uur voor de aanbidding van het Heilig Hart. Om 20 uur gingen de kostgangertjes slapen¹⁸.

¹⁷ Kortemark, K.A., fotoboek I, pp. 3 en 4; M. JACOBUS, *O.C.*, pp. 119-120; M. VERHAEGHE, *O.C.*, p. 123 en 172; Brugge, Ka.B., legger; D. I.FSCOUHIER, *O.C.*, p. 393

¹⁸ Kortemark, K.A., fotoboek II, p. 5; Brugge, A.B.B., verzameling kloosterregels

13. *Spelende pensionnaires. Bemerkt rechts de jonge leeftijd van sommigen. Enkelen tonen ons de spelen : tennis, touwspringen, croquet.*

4. Een nieuwe taak.

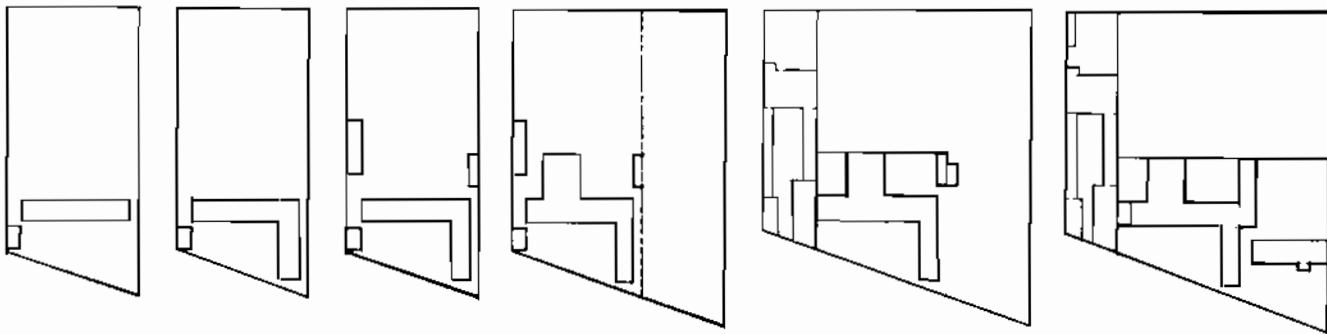
Op 11 oktober 1841, dus slechts drie maanden na de bisschoppelijke erkenning van hun kloosterregel, kregen de zusters een bijkomende opdracht. Monseigneur Boussen gaf hen de zorg voor de Kortemarkse bejaarden en wezen. Voor de zusters kwam dit zeker niet als een verrassing over, maar eerder als een bisschoppelijke aanmoediging voor het werk dat zij reeds sinds 1833 op dat vlak uitoefenden.

In dat jaar werd op een boerderij langs de Marckhofschen Lyckweg (nu : Hospitaalstraat) een tehuis voor bejaarden, wezen en verlaten kinderen gesticht. Dit initiatief kwam voort uit het testament van landbouwer Pieter De Vloo. In dat document schonk hij aan de "dis" van Kortemark een huis en landerijen om er een hospitaal van te maken. Al vlug gingen een aantal zusters van onze school er werken. Ze namen er zelfs hun intrek ...¹⁹

Ruzie met de nieuwe pastoor Lampe, die de op 7 oktober 1846 overleden Mulle had opgevolgd, zorgde er echter voor dat de zusters het bejaardentehuis verlieten in 1848. Vijf van hen keerden echter terug op aanraden van de pastoor. Zij stichtten een nieuwe congregatie : de Zusters van Liefde (1 maart 1849). Vandaag de dag bezit ze verspreid over de provincie een aantal bijhuizen die zich bijna alle met bejaarden- of gehandicaptenzorg bezighouden²⁰.

¹⁹ M. VERHAEGHE, *O.C.*, pp. 172 en 178-180

²⁰ ID

1830

1848

1860

1872

1875

1890

14. *Evolutie grondplan (19de eeuw).*